

Геєнко Михайло Миколайович, к.е.н., доцент кафедри фінансів Сумського національного аграрного університету, Гузенко Тетяна Сергіївна, к.е.н., доцент кафедри фінансів Сумського національного аграрного університету

СТРАТЕГІЯ УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИМИ РИЗИКАМИ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА

Розглянуто класифікацію ризиків господарської діяльності сільськогосподарських підприємств. Виділено ризики що характерні для інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств. Проведена оцінка ризиковості виробництва основних сільськогосподарських культур у Сумській області. Наведено основні профілактичні та компенсаційні методи впливу на ризик, зроблено висновки.

Ключові слова: стратегія, інвестиційні ризики, оцінка ризиків, методи впливу.

Risk classification of economic activities of agricultural enterprises is considered. Risks, which are typical for investment farms were emphasized. The assessment of risk of major crops production in the Sumy region is conducted. The basic preventive and compensatory methods influence on the risk are produced. The conclusions are made.

Keywords: strategy, investment risks, risk assessment, methods of influence.

Постановка проблеми. Виробництво сільськогосподарської продукції є одним із найбільш ризикових видів підприємницької діяльності. Сезонність виробництва, залежність від погодних та кліматичних умов, тривалий період обороту капіталу, велика складність зміни асортименту продукції та технології, відсутність довгострокової стратегії розвитку сільськогосподарських підприємств, мінливість економічного середовища, соціальна напруженість та ряд інших факторів визначають ризиковість ведення сільськогосподарського виробництва. Незавершеність аграрних реформ, відсутність прозорого ринку сільськогосподарської продукції та земельних ділянок, корінна зміна форм

власності та господарювання у сільській місцевості підсилює вплив ризиків на аграрний бізнес, а відповідно і розробку стратегії управління ними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною та методичною основою дослідження виступають наукові праці та розробки як вітчизняних, так і закордонних вчених, таких як Альгіна А.П., Балабанова І.Т. Андрійчука В.Г., Вітлінського В.В., Єлейка В.В., Кардаша В.А., Наконечного С.І, Пікус Р.В., Хохлова Н.В., Чепуркао В.В., Ястремського О.І., Осадця С.С. та інших. Проте, нажаль, аграрному сектору не завжди приділяється велика увага.

Постановка завдання. Метою даної роботи є дослідження теоретичних основ стратегії управління інвестиційними ризиками та розробка практичних рекомендацій щодо її вдосконалення в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Ризик відноситься до об'єктивних економічних категорій, ризики завжди існували і будуть існувати. Ми не будемо дискутувати з точки зору визначення терміну «ризик інвестиційної діяльності», проте розглянемо класифікацію ризиків інвестиційної діяльності в аграрному виробництві та основні напрямки управління ними.

Під інвестиційними ризиками сільськогосподарських підприємств ми розуміємо потенційну можливість недосягнення запланованих цілей інвестиційної діяльності у вигляді приросту інвестованого капіталу або ж соціально-економічного ефекту, а також досягнення вищезазначених цілей у більших ніж планувалося розмірах.

Розглянемо класифікацію ризиків господарської діяльності сільськогосподарських підприємств та місце у ній інвестиційних ризиків.

Аналіз літературних джерел [1, 3, 7, 9] дає можливість зробити висновок, що існують дві основні групи ризиків:

1. Чисті (зовнішні, катастрофічні, статичні) – ризики, які зазвичай приводять до нульового або ж негативного фінансового результату. До них слід віднести ризики, які виникають на рівні країни у цілому або окремої території: природні, техногенно-екологічні, транспортні, політичні, правові, загальноекономічні та інші.

2. Спекулятивні (внутрішні, контрольовані, динамічні) – ризики, які можуть призвести як до негативного фінансового результату так і до отримання надприбутку. До них відносять ризики, які виникають на рівні окремих суб'єктів господарської діяльності і якими можна управляти: виробничі, комерційні, ризики, пов'язані з купівельною спроможністю грошей, фінансові, інвестиційні, банківські та інші.

Під час проведення семінарів у Сумському національному аграрному університеті нами було проведено експертне опитування з метою виявлення ризиків, які найбільше впливають на інвестиційну діяльність сільськогосподарських підприємств. Загалом у опитування прийняло участь 114 керівників, головних бухгалтерів та головних економістів сільськогосподарських підприємств Сумської області, що складає біля 30% від їх загальної кількості.

Систематизація результатів експертного опитування та їх подальша обробка за допомогою Кап-коефіцієнта Коена дала можливість зробити наступні висновки. У протиріч з загальноприйнятою точкою зору про те, природні ризики є найбільш типовими для сільськогосподарського виробництва, 90% опитаних на перше місце пославили прозорість та передбачуваність державної аграрної політики, на друге – диспаритет цін, на третє – залежність сільськогосподарського виробництва від природно-кліматичних умов. За результатами розрахунків Кап-коефіцієнт Коена склав 0,64, що говорить про високу узгодженість результатів експертного опитування. Зауважимо, що нами розглядалися виключно ризики реального інвестування [2].

Такими чином, базуючись на результатах експертного опитування та наукових працях [1, 3, 4, 7, 8] виділімо наступні ризики, характерні для інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств:

1. Катастрофічні – ризики, якими сільськогосподарські підприємства не можуть управляти у процесі реалізації інвестиційних проектів: надзвичайні ситуації техногенного, екологічного і природного характеру (посуха, повінь,

землетрус тощо); зміна політичного устрою та суттєве коригування законодавчої бази ведення господарської діяльності, націоналізація підприємств; загальноекономічні коливання (коригування купівельної спроможності національної грошової одиниці у зв'язку і інфляцією, дефляцією, ревальвацією та девальвацією, коригування податкового законодавства, диспаритет цін); соціальна напруженість коливання на світових фінансових ринках та ринках сільськогосподарської продукції; ризики, обумовлені форс-мажорними обставинами тощо.

2. Контрольовані ризики, яких можна уникнути, або ж зменшити їх негативні наслідки на результати реалізації інвестиційних проектів. До них слід віднести: природно-кліматичні; фінансово-економічні; соціальні; техніко-технологічні; інформаційно-маркетингові.

Перелічені вище інвестиційні ризики не виникають у чистому вигляді. Всі види інвестиційних ризиків тісно взаємозалежні й взаємопов'язані. Якісний аналіз, тобто ідентифікація всіх видів ризику, що можуть виникнути у процесі реалізації інвестиційних проектів, є першим етапом стратегії управління ризиками інвестиційної діяльності. Наступним етапом є кількісна оцінка ризиків, яка полягає у виявленні ступеня впливу ідентифікованих ризиків на кінцеві результати реалізації інвестиційних проектів.

Луцянова В.В., Головач Т.В., Машитна Н.І. об'єднують всі методи оцінки ризику у чотири групи:

1) експертні – дають змогу визначити рівень ризику в тому разі, коли відсутня необхідна інформація для здійснення розрахунків або порівняння, ґрунтуються на опитуванні кваліфікованих спеціалістів з наступною статистично-математичною обробкою результатів цього опитування;

2) економіко-статистичні – застосовуються лише за наявності достатньо великого обсягу статистичної інформації для отримання точної кількісної величини рівня ризику. Обчислюють середньоквадратичне відхилення, коефіцієнт варіації тощо;

3) розрахунково-аналітичні – призначені для розрахунку відносно точного кількісного вираження рівня ризику на основі внутрішньої інформаційної бази самого підприємства (переважно застосовуються при оцінці ризику неплатоспроможності і ризику зниження фінансової стійкості);

4) аналогові – дають змогу оцінити рівень ризику по окремих операціях на основі порівняння з аналогічними, вже багаторазово здійснюваними операціями. При цьому для порівняння використовують як власний, так і зовнішній досвід здійснення таких операцій [7, 8, 9].

Найпоширенішим і універсальним є статистичний метод, у рамках якого виділяють коефіцієнт варіації. Проведемо оцінку ризиковості сільськогосподарського виробництва за урожайністю основних сільськогосподарських культур по Сумській області.

Таблиця 1

Оцінка ризиковості сільськогосподарського виробництва за урожайністю основних сільськогосподарських культур по Сумській області

Культури	Урожайність сільськогосподарських культур по всіх категоріях господарств, ц/га									Середнє значення за 2001-2013 рр.	Дисперсія	Середньоквадратичне відхилення	Коефіцієнт варіації
	роки												
	2001	2003	2005	2007	2009	2010	2011	2012	2013				
Зернові, всього	21,3	18,2	21,2	24,2	35,7	30,6	22,1	38,3	40,3	26,8	58,4	7,6	28,6
Пшениця озима та яра	26,9	13,7	24,3	27,1	38,5	34,3	22,0	28,3	35,3	27,6	48,6	7,0	25,3
озима пшениця	27,5	12,7	25,3	28,8	39,2	34,9	22,5	28,9	35,8	28,2	54,4	7,4	26,2
озиме жито	19,5	15,2	16,5	17,7	24,4	22,1	15,8	22,4	24,6	19,8	12,4	3,5	17,8
Яра пшениця	18,1	16,9	17,7	15,6	28,8	26,6	16,4	19,8	23,8	20,3	16,9	4,1	20,2
Ячмінь ярий	21,4	18,7	20,8	19,8	32,7	23,5	17,0	21,4	25,8	22,4	17,3	4,2	18,6
Кукурудза на зерно	24,0	31,5	43,1	38,0	49,3	52,5	34,9	64,4	57,0	41,1	149,0	12,2	29,7
Ріпак, всього	7,7	8,2	10,7	10,5	16,1	18,5	16,2	14,4	20,7	12,8	18,0	4,2	33,1
в т.ч. озимий	8,9	9,0	13,0	12,2	17,9	21,4	19,4	14,5	24,0	13,4	44,6	6,7	49,9
ярий	6,5	8,2	10,4	9,6	14,1	12,6	12,9	14,4	17,3	11,5	8,8	3,0	25,9
Цукровий буряк	167,8	182,0	216,3	234,0	345,2	388,6	231,9	388,0	412,1	267,7	8351,3	91,4	34,1
Соняшник	6,2	9,0	9,5	16,8	17,8	16,1	15,1	20,4	21,4	13,2	28,9	5,4	40,8
Соя	8,0	11,1	12,6	10,3	13,5	14,4	8,7	18,4	14,0	11,6	9,4	3,1	26,3
Картопля	109,7	123,9	135,7	163,2	141,1	154,7	154,2	173,9	170,1	140,1	547,3	23,4	16,7
Овочі	124,2	149,2	135,7	187,7	142,7	203,6	163,4	183,9	178,0	162,8	838,5	29,0	17,8

*джерело: власні розрахунки на основі статистичних даних

Як свідчать проведені розрахунки, по переважній більшості культур, окрім озимого жита, ярої пшениці, картоплі та овочів коефіцієнт варіації перевищує 25%, що говорить про високий ступінь ризику при виробництві основних культур у сільськогосподарських підприємствах Сумської області.

Окрім коефіцієнта варіації, серед економіко-статистичних виділяють також коефіцієнт сподіваних збитків, асиметрії, варіації асиметрії, ексцесу, варіації ексцесу та багато інших.

Після якісної та кількісної оцінки ризиків необхідно обрати один із методів впливу на ризик. На нашу думку, всі методи доцільно поділити на дві групи:

- 1) профілактичні методи, які передбачають уникнення ризику;
- 2) компенсаційні методи, які передбачають зниження впливу ризику на фінансово-економічні результати реалізації інвестиційних проектів.

Уникнення ризику передбачає відмову від реалізації інвестиційного проекту, який обтяжених ризиками.

До компенсаційних методів слід віднести:

1. Самострахування – тобто створення страхового резервного фонду на підприємстві за рахунок відрахувань із прибутку на випадок виникнення непередбачених ситуацій. Самострахування за рахунок резервного фонду доцільно у тому випадку, коли вартість інвестиційного проекту, який страхується, відносно невелика у порівнянні з майном і масштабами фінансово-господарської діяльності, а також, коли ймовірність збитків надзвичайно мала. При визначенні необхідного рівня страхових резервних фондів виходять із середньозваженої величини різних компонентів, найчастіше – вартості активів. Оптимальним вважається розмір фонду самострахування на рівні 1% від вартості активів. У середньому, по сільськогосподарських підприємствах Сумської області станом на кінець 2013 року, орієнтовна сума коштів страхового резервного фонду повинна складати 185 тис. грн.

2. Диверсифікація інвестиційної діяльності – це одночасний розвиток декількох, не пов'язаних один з одним видів діяльності. Диверсифікація, як

власне і спеціалізація, є інструментами зниження існуючих ризиків. Як правило, природно-кліматичні та ринкові ризики мають різнонаправлений вплив на виробництво різних видів сільськогосподарської продукції і, відповідно, їх негативний вплив на одних напрямках компенсується позитивним на інших. Для мінімізації ризиків та отримання стабільних фінансових результатів при реалізації інвестиційних проектів сільськогосподарське підприємство може вибрати поглиблену спеціалізацію, зберегти існуючі способи та обсяги виробництва або піти шляхом диверсифікації своєї діяльності. Диверсифікація інвестиційної діяльності сільгоспвиробників має як ряд економічних, так і соціальних переваг - забезпечується більша зайнятість населення, реалізація ширшого кола соціальних та матеріальних потреб сільського населення [5].

3. Державна підтримка інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств, основні аспекти якої будуть розглянуті у наступному розділі.

4. Застосування форвардних та ф'ючерсних контрактів.

5. Страхування.

На сьогодні в Україні відсутня ефективна загальнодержавна система страхування сільськогосподарських ризиків, у тому числі при реалізації інвестиційних проектів, яка мала б забезпечити належний захист інтересів сільськогосподарських товаровиробників, інвесторів та держави.

Сільськогосподарські підприємства Сумської області у 2014 році уклали 111 договорів страхування на 3,7 млн. грн. Було застраховано 33 тис. га сільськогосподарських угідь, що складає майже 4% від загальної кількості по Україні. Рівень страхових виплат сягнув 117%, тобто діяльність страхових компаній у Сумському регіоні по страхуванню сільськогосподарських ризиків є збитковою.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розробок у даному напрямку. Проведені дослідження дали можливість сформулювати наступні висновки та виявити перспективні напрямки подальших досліджень:

1. Стратегія управління інвестиційними ризиками аграрного виробництва включає якісну ідентифікацію та кількісну оцінку потенційних ризиків інвестиційної діяльності, що дасть можливість застосувати профілактичні та компенсаційні методи впливу та виявити перспективи розвитку сільськогосподарських підприємств у довгостроковому періоді.

2. У протиріч з загальноприйнятою точкою зору про те, природні ризики є найбільш типовими для сільськогосподарського виробництва, переважна більшість керівників сільськогосподарських підприємств Сумської області на перше місце пославили прозорість та передбачуваність державної аграрної політики, на друге – диспаритет цін і тільки на третє – залежність сільськогосподарського виробництва від природно-кліматичних умов.

3. Перспективним напрямком розробки стратегії управління інвестиційними ризиками є дослідження потенціалу застосування форвардних та ф'ючерсних контрактів на ринку, а також самострахування як методу прийняття ризику.

Список використаних джерел

1. Вітлінський В.В. Ризик у менеджменті / В.В. Вітлінський, С.І. Наконечний. – К.: Борисфен-М, 2003. – 336 с.

2. Геєнко М.М. Земельна іпотека [монографія] / М.М. Геєнко, А.В. Чупіс. – Суми: Довкілля, 2007. – 312с.

3. Донець Л. І. Економічні ризики та методи їх вимірювання : навчальний посібник / Л. І. Донець. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 312 с.

4. Карпінський Р.Л. Сутність і класифікація інвестиційних ризиків / Р.Л. Карпінський // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – №8 – С. 53-57.

5. Колібаба Р. О. Класифікація ризиків сільськогосподарського виробництва. Інструменти мінімізації ризиків / Р. О. Колібаба [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=57203.

6. Легка Я.І. Інвестиційні ризики: еволюція поглядів та класифікація / Я.І. Легка // Інвестиції: практика та досвід. – 2009. – № 15 – С.10-12.

7. Лук'янова В.В. Економічний ризик: Навчальний посібник / В.В. Лук'янова, Т.В. Головач. - К.: Академвидав, 2007. – 464 с.

8. Мацибора Т.В. Ризик як складова інвестиційного процесу / Т.В. Мацибора // Економіка АПК. – 2008. – № 11 – С.90-92.

9. Машина Н.І. Економічний ризик та методи його вимірювання: Навчальний посібник / Н.І. Машина. - К.: Центр навчальної літератури, 2003. - 188 с.